

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Lietuviškumo šaknys: kuris kaltas?

2011-12-01

ŽURNALAS: NAUJASIS ŽIDINYS - AIDAI

TEMA: BENDRAKULTŪRINIAI TEKSTAI

POTEMĖ: Lietuviškumas

AUTORIUS: Tomas Daugirdas

DATA: 2011-12

Lietuviškumo šaknys: kuris kaltas?

Tomas Daugirdas

Paklauskime moksleivio, studento ar praeivio gatvėje, kas yra „lietuviškumo šaknys“, ir jis veikiausiai nė nemirktelėjęs pasakys, kad tai esanti Lietuvos senovė, tūkstantmetis, kunigaikščiai, kalba, bei, žinoma, pagoniškasis tikėjimas. Pastarasis drauge su kalbos archajybėmis atskleidžiantis, kokia sena buvusi lietuvių civilizacija, kokia ji harmoninga, dorybinga ir gyvybinga. Visiška priešybė rūpesčiams, negandoms ir vargui, kuriuose gyvename šiuo metu.

Visa tai klišės, pasakys ne vienas, daug apie tai kalbėta ir kritikuota. Labiau linkęs į filosofavimą tarstelės, kad nieko tokio, jei tauta tiki pasakojimais, kurie ją gerai nuteikia. Tik tiesa yra ta, kad nors tauta ir tiki tais pasakojimais, bet jie ją nuteikia blogai. Klausimas, kuris kyla iš tikėjimo gražia praeitimi, yra klausimas „kas kaltas?": dėl to, kad iš puikios būklės patekome į tokią vargingą ir nelaimingą? Istorijoje tokių kaltųjų galime surasti visą rinkinį: krikščionybė bei jos skleidėjai, kaimynai lenkai, tolimesni kaimynai vokiečiai bei vėliau – katalikiškomis ar krikščioniškomis idėjomis persiėmę lietuvių intelektualai. Tačiau istoriniai kaltininkai tėra vien dalis blogio, kuris persekiojo ir persekioja lietuvius.

Šiandien, nors tarsi ir nesama jokio akivaizdžiai pakenkti norinčio išorinio priešo, lietuviai nejaučia, kad jų kančios baigtos, kad judama link pasaulio, kuriame daugiau harmonijos, doros ir laimės. Link pasaulio, kurio lietuviai, menantys tokią iškilią savo praeitį, tikrai jaučiasi esantys nusipelnę. Vadinas, nelaimių kaltininkai nėra vien istorinės asmenybės, jie – greta mūsų, lietuvių. Tad juos būtina identifikuoti ir demaskuoti, pasmerkti ir nuteisti, kad niekas daugiau netrukdytų žengti į išsvajotą pasaulį... Būtent prie tokių minčių turėtų privesti nuoseklus galvojimas apie dabarties lietuviškuosius vargus, susietas su idėjomis apie senuosius aukso amžius. Būtent tokios mintys apie kaltųjų paieškas ir jų pasmerkimą vyrauja dabartinėje lietuvių

jausenoje, kalbose ir poelgiuose. Kaltųjų paieškos tampa įprasta kasdiene praktika, kuria užsiima įvairiausios visuomenės grupės.

Suradus menamai ar neabejotinai kaltuosius, stengiamasi jiems patiems sukelti kaltės jausmą, kad taip jie galiausiai prisiimtų atsakomybę dėl negandų. Kasdienybėje nelaimių ir situacijų, kai neabejotinai kažkas turi būti kaltas, esama įvairiausių, kiekvienas mūsų su tokiomis susiduriame bene kasdien. Kai kurios jų – net labai dramatiškos ar tragiškos. Jei jautiesi nelaimingas, nesiseka darbe, kažkas nesiklosto šeimoje, tai tarsi neišvengiamai reiškia, kad kažkas juk turi būti dėl to kaltas. Jei laikei visus savo pinigus „Snore“, ir jie dabar dingo ar tapo išaldyti, tai neišvengiamai dėl to turi būti kažkas kaltas, o toli ieškoti ir nereikia. Žinoma, kalti bankai. Tačiau drauge kalta ir valdžia, kuri nepatarė nedėti pinigų į nepatikimą banką, ir taip neapsaugojo. Kaltos ir valstybės institucijos, nes būtent šiuo metu, o ne prieš metus ar dvejus ėmėsi banko.

Jei kasdien jautiesi nelaimingas, nes viskas klostosi kitaip, nei norėtum, tai dėl to neabejotinai turi būti kažkas kaltas. Kuris nors beveik emigrantas susikrauna lagaminus ir pasuka oro uosto link, meta kaltinimus ar net prakeiksmus valstybei, valdžiai, buvusiems darbdaviams ir visiems tiems, kurių veiksmai tiesiogiai ar netiesiogiai veikia jo gyvenimą. Nuvykęs į užsienio šalį, jis ir ten nesijaučia laimingas, tad kaltinimų šaltinis ir toliau neišsenka.

Didžioji dalis politikos ir viešojo gyvenimo yra tapusi kaltinamąja, viešasis gyvenimas persmelktas kaltinamųjų diskusijų. Pro jas vien kartkartėmis teprasiveržia svarstymai, ką reiktų daryti, kai patenkame į vieną ar kitą situaciją ar tiesiog, kad visiems būtų geriau gyventi. Viešasis politinis gyvenimas bei jį lydinčios televizijos ar radijo laidos vyksta kaip teismas, kurio metu ieškoma, kuris labiausiai nusikaltęs, tad taip pat – ir kuris labiausiai nuteistinas. Neabejotina, kad kalčiausi yra tie, kuriems pagal pareigas pavesta priimti sprendimus, ir jie juos priima.

Kaip rodo ankstesnės bei šių metų rugsėjį paskelbtos „Vilmorus“ apklausos rezultatai, mažiausiai pasitikima būtent tais, nuo kurių sprendimų priklauso mūsų dabarties gyvenimas bei ateitis: partijomis, Seimu, ministrų kabinetu. Kaip veikiančiomis institucijomis sprendimų priėmėjais pasitiki vos keli procentai gyventojų. Vadinasi, mano, kad jų veikla iš esmės kritikuotina.

Žinoma, nebus tokių sprendimų, kurie būtų vienodai geri visiems. Juo labiau – sprendimų krizės sąlygomis, kai siekiama pasirinkti geriausią iš blogiausių galimybių. Bet kurie sprendimai, net tie, kurie pagerina situaciją, nesukurs idealios būklės, kai nesama ligų, visiškai pakanka pinigų visiems poreikiams tenkinti, kai po jų visiems ima sektis...

Lietuviškose nuotaikose bei patologiniame nelaimingumo išgyvenime slepiasi labiau ar mažiau įsisąmonintas tobulo gyvenimo dar šiame pasaulyje reikalavimas. Idealaus pasaulio troškimas bei tvyrantis įsitikinimas, kad jis gali būti sukurtas čia, žemėje ir čia, Lietuvoje, skatina pasaulio ribotumus traktuoti kaip kažkieno kaltę. Jeigu policininkai ir gaisrininkai būtų moraliai gryni ir sąžiningi žmonės, jei gydytojai nedarytų klaidų ir nepavargtų, jei mokytojai būtų išskirtinės asmenybės, jeigu politikai būtų trigubai aukštesnio intelekto nei visi kiti žmonės, jei verslininkų pagrindinis

tikslas būtų socialinis atsakingumas... tuomet visi gyventume daug geresniame pasaulyje. Tačiau taip nėra, todėl jie visi, ir dar daugiau grupių yra neabejotinai kalti ar net baustini dėl to, kokia nelaiminga jaučiasi visuomenė.

Neseniai atliktame sociologiniame tyrime „Baltijos valstybių kelias: 20 metų socialinės raidos vystymui“ lietuviai įvardijami kaip „reiklūs“, bei sakoma, kad tuo jie skiriasi nuo estų ir latvių. Kitaip tą reiklumą būtų galima įvardyti kaip nesugebėjimą priimti žmogiškosios bei pasaulio realybės. Visuomenėje, persmelktoje idealaus pasaulio ieškojimo čia ir dabar, gyvenantiems žmonėms tampa sudėtinga priimti savo nesėkmes, problemas kaip natūralų ir normalų, o ne anomališką ir nenormalų dalyką, beveik kriminalą.

Pasaulis taptų daug aiškesnis ir paprastesnis, jei pavyktų susitaikyti, kad jis negali būti tobulas pagal savo prigimtį, kaip pagal prigimtį negali būti idealių sprendimų bei idealių juos priimančių žmonių. Savo gyvenimo ribotumo, varguoliškumo priėmimas bei negandų kaip savo kaltės supratimas yra nustumtas į vyraujančios gyvenimo sampratos užkulsius. Kartu į gyvenimo paraštes nustumiamas gebėjimas matyti gerų ir išimintinų dalykų tokiam netobulame ir pagundų pilname pasaulyje. Iš tiesų pasaulyje galima aptikti daug pasiaukojimo ir nesuinteresuoto elgesio pavyzdžių, kuriame gėrio, kuriam dalis žmonių paskiria visus savo gyvenimus. Tačiau to niekada nepastebėsime, jei manysime, kad tokie poelgiai savaime suprantami.

Patologinio nelaimingumo išgyvenimo ir kaltųjų paieškos savivoka atskleidžia, kad Lietuvoje per dvidešimt nepriklausomybės metų vis dar nepavyko atsistoti ant savo kojų bei tapti savarankiškais. Buvo sukurta teisinė sistema, funkcionuoja ekonomika, švietimo sistema, tačiau vertybiškai vis dar esame paskendę ideologiniuose ūkuose. Iš pasisakymų, ypač vyresnių žmonių, išgirstame, kad „ne tokios Lietuvos tikėjomės“. Ir tampa apmaudu, nes pasirodo, kad nemažai kas Sąjūdžio laikais būsimą Lietuvą matė kaip komunistinio idealo ir rojaus visišką išsipildymą.

Kokiu keliu eidami galėtume iš to išsivaduoti? Istorijoje buvo manančių kultūrą esant terpe, kuri keičia matymo kampą, duoda impulsų vertybėms perkainoti ir permąstyti. Tačiau Lietuvoje kultūra ar bent dalis jos yra pasidavusi tai pačiai teismo proceso traukai, kai pasakotojas ar rodytojas ir yra teisėjas. Jono Vaitkaus *Visuomenės priešas* veikiausiai yra geriausias šios kultūros pavyzdys. Tai atskleidžia pats spektaklio rodymo kontekstas, net nesigilinant į siužetą. Prieš spektaklį iškabintos afišos „Argi teisinga, kad kvailieji vadovautų protingiesiems?“, „Mūsų krašto žmonės yra partijų vergai“ ir pan., skelbia nuosprendį, kad valdytojai esantys protingosios visuomenės priešai. Prieš spektaklį režisierius, aktoriai ir teatro vadovas apsilankė Vilniaus miesto savivaldybėje, tarybos posėdyje, nešini dujų balionais bei leido iš jų veikiausiai deguonį, kas turėjo reikšti veiksmą „įleisti šviežio oro“. Ir galiausiai – į premjerą sukviestos publikos sudėtis, valstybės institucijų atstovai, Seimo nariai. Jiems, bent daliai jų, sprendžiant pagal pagrindinius siužeto akcentus, spektaklis turėjo reikšti kaltinamąjį nuosprendį.

Kad su spektakliu kažkas „ne taip“, pastebėjo ne vienas. Buvo minima, ir kad pjesė pasenusi, kad ji nebeaktuali. Tačiau sprendžiant pagal bendrą lietuvišką būklę, nusiteikimus ir vyraujančią nuotaiką viešumoje, spektaklis yra jos tikslus atspindys. Režisierius nestatė „pasenusio“ dalyko, jis pastatė tai, kas plačiai primta ir atspindėjo

bendrąsias nuotaikas. Tiesa ta, kad ne pats spektaklis senstelėjęs ir neadekvatus, bet atmosfera, kurioje gyvename ir kurią kuriame, yra neadekvati.

Kultūra kaip tradiciškai suvokiama „dvasinio gyvenimo“ sfera yra geras įrankis, galintis padėti mums į save pačius ir tai, kas mus supa, pažiūrėti „kitaip“, čia ir glūdėtų jos maištingoji dvasia. Dvasios maištingumo ryškiausias bruožas – suteikti galimybę žmogui pažvelgti savo egzistencijai į akis bei išvysti ribotumus savo veiksmuose, nuostatose, tiksluose, kurie nei tobuli, nei geranoriški; neretai jais tiesiog prisidedame prie abejingumo ar nelaimingumo pasaulyje. Tokį akivaizdybės pamatymą neabejotinai lydi kaltės išgyvenimas, bei veikiausiai – dar gilesnis maištą prieš pačią pasaulio sandarą bei žmogiškąją egzistenciją. Toks maištas ir buvo didžiųjų dramų, rašytų ir statytų scenoje, įkvėpimo šaltinis. Tačiau tik drama, įvykusi prieš du tūkstančius metų, suteikė progą priimti kaltę be kaltinimų ir maištingumo.

Gėris nėra savaime suprantamas ir būtinas dalykas. Jis labiau primena dovaną bei tai, ko gali ar galėjo ir nebūti. Jei labai nuosekliai remsimės kaltės paieškų kituose nuotaikomis, kurios šiuo metu vyrauja Lietuvoje, tai galiausiai sukursime pasaulį, kuriame kiekvienas kaltina kiekvieną bei niekuo nepasitiki, kuriame visi labai blogos nuotaikos, nelaimingi ir net negalvoja, kad kas nors kam nors gali norėti gero. Gyventume pasaulyje, kurio nepasiekė atpirkimo žinia. Advento metas bei Šv. Kalėdų žinia yra geriausia proga į tai pažvelgti kitomis akimis.